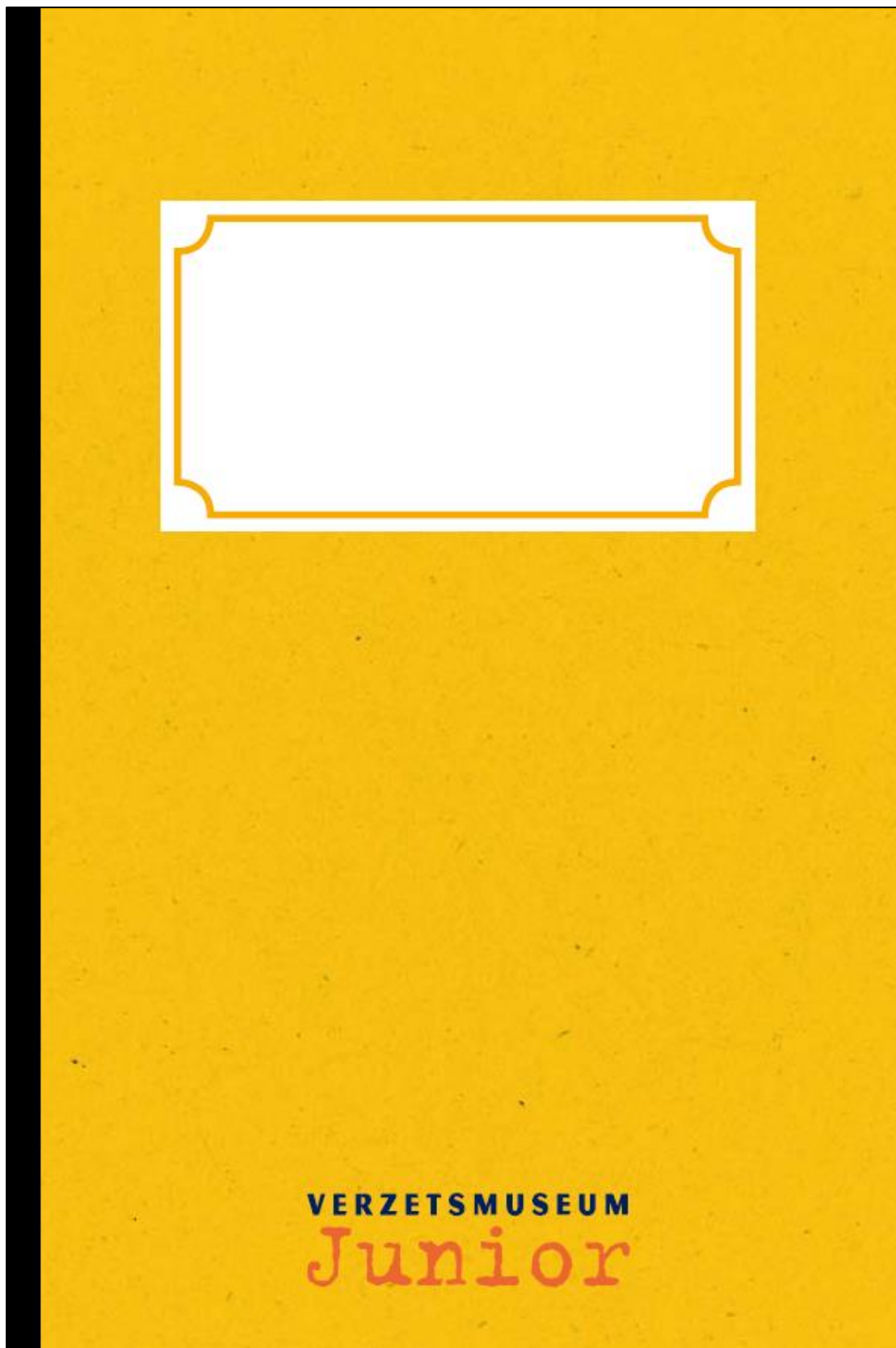

Antwoorden speurboekje Verzetmuseum Junior

mei 2016

Dit antwoordenboekje is zo opgebouwd dat de leerlingen de antwoorden per hoofdpersoon zelf kunnen nakijken. Mocht u het zelf met de leerlingen willen bespreken kunt u gebruik maken van de extra informatie.

HENK

1. Henk wil alles verzamelen wat te maken heeft met **de oorlog**.
2. Sallie's familie moet van de Duitsers naar **Amsterdam** verhuizen omdat ze **Joods** zijn.
3. Sallie en zijn zusjes kunnen niet lang bij Henk thuis blijven omdat **het te gevaarlijk is**.
4. Duitse soldaten schieten op **Engelse** vliegtuigen.
5. Wat zou jij willen hebben van Henks verzameling? **(meningsvraag)**
6. Henks broers hebben zich in de kast verstoppt want ze willen niet in **Duitsland** voor de moffen* gaan werken. Ze zijn niet ontdekt!
* *Moffen is een scheldwoord voor Duitsers.*
7. Henk noemt de soldaat een goede Duitser. Ben je het met Henk eens?
Ja/Nee, omdat **(meningsvraag)**
8. Henks broers hebben een **moffen**zeef gemaakt tegen de Duitse stoorzenders. Daarmee luisteren ze stiekem naar Radio **Oranje**.
9. Moeder maakt soep van **brandnetels**.
10. OZO betekent **Oranje Zal Overwinnen**.
11. De Duitsers bouwen een sterke **muur** om de Engelsen tegen te houden. De mensen die bij de kust wonen moeten daarom **verhuizen**.
12. Als je eten wilt kopen heb je geld en **bonnen** nodig.
13. Henk gaat bij mensen logeren omdat **er thuis niet genoeg te eten is**.
14. Henk heeft in de oorlog ook erge dingen meegemaakt. Wat vind jij het ergste?
 Dat zijn Joodse vriendje Sallie moet verhuizen.
 Dat zijn oudere broers zich moeten verstoppen.
 Dat hij erge honger heeft gehad in de laatste oorlogswinter.
 (meningsvraag)

EVA

1. Eva's ouders wilden naar een veilig land en daarom wonen ze nu in **Nederland (Amsterdam)**.
2. Eva is dol op haar broer Heinz. Ze gaan vaak samen **zeilen (of muziek maken)**.
3. Overal staan van die stomme borden met VOOR JODEN **VERBODEN**.
4. Eva **haat de ster**.
Ik begrijp Eva's reactie **wel/niet/een beetje**, omdat **(meningsvraag)**
5. Eva speelt **Monopoly** met haar vriendinnen.
6. Eva en Mutti zitten bijna **twee** jaar ondergedoken in Amsterdam bij mevrouw Klompé.
7. Eva verveelt zich heel erg. Ze wil graag **fietsen, spelen op het plein, dansen**.
8. Soms gaan Eva en Mutti op bezoek bij Vati en Heinz. Dat is gevaarlijk. Wat denk je, zou jij dat ook hebben gedaan?
Ja/Nee/Weet niet, omdat **(meningsvraag)**

Op hun onderduikplek maken Vati en Heinz **schilderijen en tekeningen**.
9. Duitse soldaten zijn overal op zoek naar Joden. Dat heet een **razzia**. Eva en Mutti verstoppen zich op de **wc**.
10. Vati, Mutti, Eva en Heinz worden verraden en naar een kamp in Drenthe gebracht. Dat kamp heet Kamp **Westerbork**.
Daarna moeten ze naar Auschwitz, een kamp ver weg in Polen.
11. Wat vind jij van Eva's verhaal?
 eng spannend zielig ongelofelijk
 droevig heftig angstig erg
 indrukwekkend
(meningsvraag)

JAN

1. Jan is trots op zijn vader omdat hij **mensen helpt die gevaar lopen.**
2. Vader zegt in de kerk dat je **wel** mag liegen om mensen te redden. Ben je het met hem eens? **Ja/Nee**, omdat **(meningsvraag)**
3. Sergeant Leone is een **Amerikaanse** piloot. Jan mag hem af en toe **eten brengen.**
4. Verzetsman Daan is door de Duitsers **doodgeschoten.** Daans echte naam is **Piet Gootjes.**
5. Jan hoort op de radio: De gans is **gevlogen.** Dit bericht betekent dat sergeant Leone terug is in **Londen (Engeland).**
6. Waarom mogen de vrienden van Jan niet meer komen spelen? **Ze mogen niet zien wat er binnen gebeurt.**
7. Maarten is boos omdat Jan en Graats kruit halen uit **kogels (uit een neergestort vliegtuig).**
8. Jans vader heeft een bijnaam: Frits de **Zwerver.**
9. De Duitsers willen Jans vader gevangen nemen. Het loopt goed af want vader verstopt zich in **het torentje van de kerk.**
10. Vader is opgepakt door een Nederlandse politieagent, een NSB'er. Jan en zijn moeder zijn bang dat ze vader **dood gaan schieten.** Op het nachtkastje ligt een brief van **vader.**
11. De agent heeft een brief waarin staat dat vader is **bevrijd.** Jan moet weg naar een ander gezin. Hij wil daar geen nieuwe vrienden meer maken omdat **hij straks toch weer naar een andere plek moet.**

NELLY

1. Nelly is een **Nederlands meisje.** Dat de Duitsers de baas zijn in Nederland vindt ze **fijn.**
2. Dit dier is het symbool van de Jeugdstorm: **meeuw** Het vlaggetje linksboven in de kast hangen NSB-kinderen aan hun **fiets.**
3. Dit is het boek van Nelly's Jeugdstorm-groep. Daar gaat Nelly **twee** keer per week naar toe. Ze gaan vaak sporten. Nelly is goed in **hoogspringen.** Ook vieren ze de verjaardag van **Hitler.** Nelly wordt Jeugdstormleidster. De cursus vindt ze **heel leuk.**
4. Papa verkoopt de krant van de NSB. Die krant heet **Volk en Vaderland.** De meeste Nederlanders **hebben een hekel aan die krant.**
5. Op een dag zeggen Nelly's vriendinnen dat ze een **vuile** NSB'er is. Nelly **vindt het heel erg.** Ik begrijp Nelly's reactie **wel/niet**, want **(meningsvraag)**
6. Vader krijgt van de Duitsers een foto van Hitler omdat hij **zulk goed werk doet voor de nazi's.**
7. Op een dag wordt vader zelfs **burgemeester!** Nu kan hij de Duitsers nog beter **helpen.**
8. De nazi's proberen iedereen te overtuigen. Andere meningen zijn verboden. Ze zeggen bijvoorbeeld: Joden zijn **slecht.** Hitler is **aardig.** Nederland heeft een sterke **leider** nodig. De **NSB** is voor alle Nederlanders. Duitsland zal **overwinnen!**
9. Nelly begrijpt niet dat ze gevangen worden genomen. Ze zegt: We hebben toch niks **gedaan!** Ben jij het met Nelly eens? **Ja/Nee/Een beetje**, omdat **(meningsvraag)**

Voor de docent - extra informatie

Het nummer verwijst naar de vraag uit het boekje.

Cursieve tekst is een relevant deel van het verhaal dat de kinderen in de tentoonstelling zelf hebben gehoord of gelezen. Overige tekst is een aanvulling om dieper op het onderwerp in te kunnen gaan.

AANPASSING

Henk, 8 jaar (Haarlem)

3. In de straat wonen NSB'ers en die kunnen ze verraden.

Henk vertelt: [...] *als de Duitsers weten dat we Joden helpen worden we zelf ook in een kamp gestopt.*

4. De Duitsers schieten met hun afweergeschut granaten naar de vliegtuigen. Hoog in de lucht ontploffen de granaten. De granaatscherven moeten vliegtuigen en bemanning zo zwaar mogelijk beschadigen. Vaak ontploffen de granaten te ver van de vliegtuigen om schade aan te richten. De meeste granaatscherven vallen weer naar beneden. Henk hoort ze in de dakgoot vallen.

5. In de wandvitrine liggen onder meer:

- granaatscherven
- stuk glas van een kapot zoeklicht
- een bomscherf
- nepkogels met houten punt waarmee de Duitse soldaten oefenen
- Nederlandse kogels (met bolle kop)
- strookjes zilverpapier die de Engelsen uit de vliegtuigen gooien om de Duitse radar te storen
- een wrakstuk van een vliegtuig

6. In de loop van de oorlog is er in Duitsland zo'n tekort aan arbeiders dat werken in Duitsland verplicht wordt. In mei 1943 moeten alle mannen van 18 tot 35 jaar zich melden voor de arbeidsinzet (in het Duits 'Arbeitseinsatz'). Zie ook: <https://www.verzetsmuseum.org/jongeren/april-meistaking/arbeidsinzet>

7. Waarschijnlijk vinden veel kinderen het een goede Duitser omdat hij het huis niet doorzoekt en zegt dat hij niemand zal meenemen. Om net te doen alsof hij het huis doorzoekt wacht hij een tijdje en gaat dan weer weg. Ze hebben geluk want bij de burens is alles overhoop gehaald.

8. De *moffenzeef* wordt ook wel *germanenfilter* genoemd. Engelse vliegtuigen dropten blaadjes met daarin aanwijzingen hoe zo'n antenne te maken; zie aan de wand naast de moffenzeef. De antenne 'zeeft' of 'filtert' als het ware de Duitse stoorgeluiden weg zodat de BBC/Radio Oranje toch is te horen; de antenne moet daarvoor wel in de goede richting worden gedraaid.

Voor het echte nieuws luisteren veel Nederlanders naar de BBC en Radio Oranje. Radio Oranje is de zender van de Nederlandse regering in Londen met twee keer per dag een uitzending van een kwartier. De toespraken van koningin Wilhelmina zijn heel populair, ze geven hoop! De vorstin sprak het Nederlandse volk in totaal 34 keer toe via de radio. Luisteren naar de BBC en Radio Oranje is verboden, maar bijna niemand trekt zich daar iets aan. De bezetters proberen de uitzendingen te storen. Pas vanaf mei 1943 moeten de Nederlanders hun radio's inleveren. Na de april/meistakingen in 1943 realiseren de Duitsers zich dat de nazi-propaganda op de radio niet heeft gewerkt en dat de Nederlandse bevolking de radio vooral gebruikt om stiekem naar de BBC en Radio Oranje te luisteren.

Zie ook: <https://www.verzetsmuseum.org/jongeren/propaganda/radio>

9. Op de kachel staat een klein noodkacheltje.

In de tekst bij de kachel staat:

"Er is niet genoeg brandstof meer voor de gewone kachels. We zoeken hout bij gesloopte huizen. Dat gaat in een piepklein kacheltje waar moeder nu op kookt: tulpenbollen, suikerbieten en soep van brandnetels. Tulpenbollen zijn niet echt lekker, maar ja... alles wat maar eetbaar is eet ik op."

Zie ook: <http://www.verzetsmuseum.org/museum/nl/exposities/voorbij/tulpenbollen-op-het-menu>

10. Met 'Oranje' wordt het koningshuis bedoeld; het huis van Oranje-Nassau. Door OZO – Oranje zal overwinnen - te zeggen toont men de liefde voor het koningshuis, de afkeer van de bezetting en de hoop op hernieuwde vrijheid. Het werd ook op muren en straten gekalkt of als broche gedragen maar dan met de afkorting OZO. Het is sneller dus veiliger om OZO op straat te kalken dan de volledige tekst.

Zie ook: http://www.verzetsmuseum.org/jongeren/klein_verzet/klein_verzet,oranje

11. Henk vertelt:

De Duitsers zijn bang dat de Engelsen hier aan land komen om Nederland te bevrijden. Daarom mag er niemand meer bij de kust wonen. De mensen verhuizen met fietsen en handkarren vol spullen. Soms help ik met duwen! De Duitsers bouwen een sterke muur en maken een diepe gracht om de Engelsen tegen te houden. Die muur noemen we de Mauermuur, want de Duitsers hebben er met grote letters 'Mauer' op gezet. Dat is Duits voor muur.

12. Henk vertelt:

Er is steeds minder te koop. Je krijgt bonnen waarmee je iets kunt kopen. Zo wordt het eerlijk verdeeld. In de krant staat wanneer de bonnen geldig zijn. M'n pa maakt een map voor de bonnen.

Zie ook: <http://www.verzetsmuseum.org/jongeren/schaarste>

13. Henk vertelt:

Thuis is niet genoeg te eten en daarom ga ik een tijdje naar mensen die nog wél wat hebben. Moeder moet huilen, maar ik vind het wel spannend. Het stormt als ik naar Zaandijk fiets. Lekker wind in de rug! Ik heb geen fietsbanden meer op mijn fiets, want die zijn niet meer te koop. Ik rij op het ijzer van mijn fietswielen. Mijn maag doet pijn van de honger.

Als ik aankom, geeft de mevrouw me meteen een bord eten. Ik schrok het naar binnen. En dan wórd ik misselijk! Ik moet bijna overgeven! Mijn maag is niet meer gewend aan zoveel eten.

15. Naar aanleiding van deze vraag kunt u met de leerlingen bespreken in hoeverre het leven van de 'gemiddelde Nederlander' is beïnvloed door de bezetting. Denk aan de onvrijheid en controle (persoonsbewijs), de schaarste (steeds meer op de bon), de bombardementen, de jongens en mannen die in Duitsland moeten werken, de propaganda, de angst, joodse vrienden die steeds minder mogen en worden gedeporteerd, de hongerwinter (vooral ernstig in de grote steden in het westen van Nederland).

Henk - die het in het begin wel spannend vond – komt er langzaam maar zeker achter dat het helemaal niet zo leukspannend is: zijn joodse vriendje Sallie wordt vervolgd, zijn broers lopen gevaar, in de Hongerwinter moet hij naar andere mensen om nog iets te eten te hebben.

Zijn vriendje Sallie heeft de oorlog overleefd en is naar Israël verhuisd en heeft een hoge leeftijd bereikt. Henk en hij hebben altijd contact gehouden.

Bevrijding

Eindelijk! We zijn bevrijd! De Canadezen rijden Haarlem binnen met hun tanks, vrachtwagens en jeeps.

Dat ziet er stoer uit joh! Ik klim op een vrachtwagen en vraag om 'tsjoklet' en 'stems'. En in een schriftje verzamel ik handtekeningen. De Canadezen zijn heel aardig. Ik krijg veel van ze voor mijn verzameling.

Ze gooien lege etensblikken weg en die raap ik snel op, want soms zit er nog iets in.

Met vriendjes ga ik stiekem achter de Mauermuur kijken. Dat is nog steeds verboden. Er is niemand.

De Duitse soldaten zijn weg en in de huizen waar ze zaten hebben ze veel spullen achtergelaten.

Ik neem van alles mee voor mijn verzameling. Mijn broer Louis vindt het maar niks. 'Wat moet je met die moffentroep! Gooi toch weg!'

Op een dag wordt de Mauermuur opgeblazen. Ik ga natuurlijk kijken. Er wordt dynamiet geplaatst en dan volgt een keiharde knal. Ik pik een stuk beton mee voor mijn verzameling. Ook vind ik een stuk van de verpakking van het dynamiet.

Ik ben zo blij! Sallie is terug! Hij was ondergedoken. Zijn zusjes ook. Hun ouders hebben in een Duits concentratiekamp gezeten, maar: ze leven nog! Ik begrijp dat dat een groot wonder is.

Ik moet weer naar school. Er is nog steeds weinig te eten, maar ik heb gelukkig geen honger meer.

De oorlog was wel spannend, maar ook heel verschrikkelijk. Er komt alleen maar meer ellende van.

Ik ben blij dat het voorbij is.

VERVOLGING

Eva, bijna 11 jaar (Oostenrijk > Amsterdam)

1. Eva geeft in de animatie een voorbeeld van dat het niet meer veilig was:

Toen ik negen was werden de nazi's de baas in Oostenrijk, net als in Duitsland. De nazi's geven de Joden de schuld van alles: werkloosheid, armoede - verzijn het maar. Mijn broer Heinz werd door jongens uit zijn klas in elkaar geslagen. Vuile rotjood, riepen ze. Zijn gezicht zat onder het bloed. Vreselijk.

2. Eva vertelt: *Ik ga vaak met Heinz zeilen. Soms houd ik het roer vast.*

Het kan ook zijn dat leerlingen antwoorden 'muziek maken' of 'liedjes zingen'.

Eva vertelt bij de gitaar: *Heinz speelt piano, gitaar en accordeon en zingt vaak liedjes voor me. Dan zing ik mee.*

3. De maatregelen tegen de joden worden geleidelijk ingevoerd om protest en verzet van de bevolking te voorkomen.

- Registratie: wie is er jood? Zo moeten op 5 oktober 1940 de ambtenaren een 'ariërverklaring' tekenen.
- Isolatie: verplichte verhuizing, aparte scholen en steeds meer plekken worden 'voor joden verboden'. De Jodenster wordt in mei 1942 verplicht; Nederland is dan al twee jaar bezet.
- Concentratie: veel joden moeten naar Amsterdam verhuizen en daarna naar kampen in Nederland (Westerbork, Vught)
- Deportatie: vanuit doorgangskamp Westerbork vooral naar Auschwitz en Sobibor met als doel de vernietiging van de joden. De meeste joden worden bij aankomst vrijwel onmiddellijk vergast, anderen komen om door de slechte omstandigheden in de kampen en het zware werk ('Vernichtung durch Arbeit').

De maatregelen op een rij:

http://www.verzetsmuseum.org/museum/nl/tweede-wereldoorlog/achtergrond/achtergrond.jodenvervolgning/overzicht_1940_1945

Zie ook: <http://www.verzetsmuseum.org/jongeren/jodenvervolgning>

4. Eva vertelt:

Ik moet een ster op mijn jas! Zonder ster mag ik niet naar buiten. Een vriend van Heinz is opgepakt omdat hij geen ster op had. Mutti zegt dat ik trots moet zijn dat ik Joods ben maar ik voel me vernederd. Ik haat die ster.

7. Eva en moeder zitten bijna twee jaar ondergedoken bij mevrouw Klompé! Dat is zeker ondragelijk lang voor een kind dat graag buiten speelt en actief is. NB: Ze wisten van tevoren niet hoelang ze moesten onderduiken en hoelang het zou duren voordat de oorlog was afgelopen.

De animatie op het plafond laat beelden zien van Eva's fantasieën en herinneringen.

Eva vertelt:

Ik verveel me. Ik vervéél me. We zitten al zo lang ondergedoken... Alleen maar lezen en breien, ik word er gek van! Ik wil spelen en fietsen op het plein.

Op bed doe ik net of ik fiets. En ik wil dansen als Shirley Temple. Maar ik mag niet dansen want dat maakt teveel lawaai. Ik mis Heinz en Vati. Heinz maakte vroeger 's avonds in bed met de zaklantaarn van die grappige beesten op het plafond.

8. Eva vertelt:

Soms gaan Mutti en ik met de trein naar Vati en Heinz. Ik vind het eng, vooral als Mutti op het station haar valse persoonsbewijs moet laten zien. Maar het is zo fijn om even bij elkaar te zijn. Vati en Heinz schilderen en tekenen om iets te doen te hebben. <je hoort een BBC-bericht over de nederlaag van Hitler bij Stalingrad op 2 februari 1943> Op de Engelse radio horen we dat de Russen van de Duitsers hebben gewonnen. Nu kan de oorlog niet lang meer duren!

Ze nemen een groot risico want de kans op ontdekking is reëel, maar met een goed vervalst persoonsbewijs is het niet onmogelijk.

Naast schilderijen en tekeningen maakte Heinz ook gedichten. Eva heeft het museum 30 schilderijen geschonken van Vati en Heinz die ze na de oorlog vond onder de vloer van de zolder van het onderduikadres in Soestdijk. Na die

schenking is er een tijdelijke expositie geweest met alle schilderijen.

Zie: http://www.verzetsmuseum.org/museum/nl/exposities/voorbij/eva-s_verhaal

10. Joden in heel Nederland worden vervoerd naar Durchgangslager Westerbork (= doorvoerkamp). Dit ligt op de heide bij Hooghalen in Drenthe. Vanuit Kamp Westerbork vertrekt elke dinsdag een trein naar 'het Oosten'.

Zie: <http://www.verzetsmuseum.org/jongeren/jodenvervolging/jodenvervolging-westerbork>

Eva vertelt:

We zijn opgepakt en naar de gevangenis gebracht! Ze willen weten wie ons heeft geholpen met onderduiken. Als ik niks zeg mag ik Mutti en Vati nooit meer zien en maken ze Heinz dood!

Vati en Heinz zijn dus ook opgepakt!

De Duitse agenten slaan me. Ik heb pijn, maar ik zeg niks. Dan brengen ze me naar de cel. Daar zijn Mutti, Vati en Heinz ook! Gelukkig, zijn we weer bij elkaar.

Mijn hele lichaam doet zeer.

We worden met de trein naar Kamp Westerbork gebracht. Dat is in Drenthe. Na een paar dagen moeten we alweer verder. Naar een kamp ver weg in het oosten.

Als ik bij de trein ben zie ik dat het veewagons zijn! Het is donker, benauwd en propvol. Er staan twee emmers. Eentje met drinkwater en eentje als wc. Voor al die mensen!

Drie dagen duurt de vreselijke reis. Heinz vertelt me een geheim: hij heeft met Vati de schilderijen verstopt onder de zoldervloer.

11. Bespreek met de kinderen wat ze van het verhaal vinden. Of ze zich beter voor kunnen stellen wat de Jodenvervolging/holocaust betekende.

Uit Nederland werden meer dan 100.000 van de in totaal 140.000 joodse burgers ('voljoden' in de nazi-terminologie, mensen met vier of drie joodse grootouders) weggevoerd naar concentratie- en vernietigingskampen. Slechts enkele duizenden van hen hebben die kampen overleefd.

Minder dan 20.000 joden waren aan deportatie ontsnapt door onder te duiken. Gemengd-gehuwden en de ongeveer 20.000 'halfjoden' en 'kwartjoden' werden over het algemeen niet weggevoerd.

Meer over de Jodenvervolging: <http://www.verzetsmuseum.org/jongeren/jodenvervolging>

Eva vertelt:

De treindeuren gaan open. Eindelijk. Ik ben moe en heb ontzettende dorst. Heinz helpt me uitstappen, ik spring in zijn armen. Er staan bewakers. Ze sturen alle mannen naar de andere kant. Voor Vati gaat grijpt hij mijn handen en zegt: 'God zal je beschermen, Eva'.

Een bewaker kijkt me van top tot teen en wijst naar de linker rij. Mutti moet ook naar links. Ze pakt me stevig vast. Kleine kinderen en oude vrouwen moeten naar rechts.

We worden kaalgeschoren en krijgen een nummer op onze arm getatoeëerd. Mijn nummer is A/5272. Ik ben geen mens meer maar een nummer.

Een bewaakster schreeuwt: 'Ruiken jullie dat? Dat zijn jullie familieleden. Ze dachten dat ze onder de douche gingen maar ze zijn vergast! En nu worden ze verbrand. Ruik maar'.

Ik schrik en probeer niet te luisteren.

We slapen in stapelbedden dicht op elkaar. Het krioelt van de luizen. 's Ochtends krijgen we waterige soep en 's avonds een stuk brood en nepkoffie. Je moet zorgen dat je een mok hebt want zonder mok geen soep en koffie.

Onze groep doet 14 uur per dag hetzelfde werk: geld en sierraden zoeken in de kleren van de mensen die zijn vergast. Stapels kleren! Elke dag weer. Soms vind ik een foto van ouders met hun baby...

Hoe zou het met Heinz en Vati zijn? Ik wil er liever niet aan denken.

Vati. Vati! Vati staat aan de andere kant van het prikkeldraad! Hij leeft nog! Vati leeft! Hij zegt dat het goed gaat met hem en Heinz. Hij moet snel weg, voor de bewakers ons zien.

En dan gebeurt het allerergste. Mutti mag niet meer werken en wie niet werkt gaat naar de gaskamer. Als ze me een afscheidskus wil geven slaat de bewaakster haar keihard met een leren riem. Ik beef over heel mijn lijf. Zonder Mutti overleef ik het niet.

Twee maanden leef ik zonder hoop, zonder Mutti. Maar dan hoor ik dat ze in de ziekenbarak is. Ik heb geluk want mijn voeten zijn bevroren en ik kan haast niet meer lopen. Ik mag óók naar de ziekenbarak. Daar zie ik Mutti weer! Ze is heel mager en zwak. Ik kruip dicht tegen haar aan.

Op een ochtend word ik wakker in de ziekenbarak. Het is stil in het kamp. Doodstil. De Duitsers zijn gevlucht voor de Russen die eraan komen en ze hebben bijna alle gevangenen meegenomen; alleen de zieken niet. We horen dat Vati en Heinz ook weg zijn.

Dan zijn de Russen er. Ze geven ons twee passen, waarmee we het kamp uit kunnen. We zijn vrij! Mutti maakt een rugzakje voor onze spullen. We kunnen terug naar Nederland.

Bevrijding

Na een lange reis komen Mutti en ik terug in Amsterdam. Bijna alle Joden die bij ons op het plein woonden zijn dood. Meneer Frank is wel teruggekomen, maar mevrouw Frank niet. Hij weet niet of zijn dochters Anne en Margot nog leven.

Ik heb vaak nachtmerries en word gillend wakker. Het duurt maanden en maanden voor we bericht krijgen van het Rode Kruis. Het is slecht nieuws: Vati en Heinz hebben het niet overleefd. Op school werk ik hard. Ik probeer niet meer te denken aan wat er is gebeurd. Mutti en ik praten er nooit meer over.

Dan krijgt meneer Frank het vreselijke nieuws: zijn dochters Margot en Anne zijn dood. Alle hoop is verdwenen. Een tijdje later komt hij langs. Hij heeft het dagboek van Anne bij zich. En dan, op dat moment herinner ik me wat Heinz zei in de trein. De schilderijen! Vati en Heinz hadden ze verstopt op hun onderduikadres.

Mutti en ik gaan er naartoe. Onder de zoldervloer liggen dertig schilderijen met een briefje erbij. Ik ben zo blij dat we nog iets van Vati en Heinz hebben!

Ik haal mijn eindexamen en wil voor een jaar naar Londen om fotografie te studeren. Maar daar ontmoet ik Zvi. We worden verliefd en ik blijf in Londen. Mutti trouwt acht jaar na de oorlog met meneer Frank.

VERZET

Jan, 7 jaar (Heemse, bij de Duitse grens)

1. In de animatie vertelt Jan:

Vader is fel tegen Hitler en de Duitse bezetters. Hitler onderdrukt mensen die anders denken en hij discrimineert Joden. Vader zegt in de kerk dat we ons moeten verzetten en mensen moeten helpen die gevaar lopen. Moeder is bang dat de Duitsers vader gevangen zullen nemen. Vader is steeds vaker een tijdje weg en soms komen er vreemde mensen bij ons thuis. Hij vertelt er niet veel over. Ik ben trots op vader en natuurlijk ben ik ook tegen de Duitsers, maar ik vind het ook eng wat hij allemaal doet want hoe zal dat aflopen?

2. Jan vertelt:

Vader zegt in de kerk dat we mensen die in gevaar zijn moeten helpen. Hij vertelt aan de gelovigen een heel oud verhaal uit de bijbel om duidelijk te maken dat God het zelfs goed vindt dat je liegt om mensen te redden. Het Bijbelverhaal gaat over Egyptische vroedvrouwen. Dat zijn vrouwen die helpen bij de geboorte van een kind. Ze moeten van de Egyptische koning de Joodse jongensbaby's meteen na de geboorte dood maken. Maar de vrouwen laten de jongetjes leven. Als de koning vraagt waarom, vertellen ze een leugen: 'Wij komen steeds te laat om te helpen bij de bevalling en dan zijn alle Joodse jongetjes al verdwenen'. Vader wil duidelijk maken dat je ook nu Joden moet helpen, zelfs als je dan moet liegen.

3. Jan vertelt:

Hier ligt Sergeant Leone, een Amerikaanse piloot. Hij is gewond geraakt toen zijn vliegtuig neerstortte net buiten het dorp. Dat was een enorme dreun! Vijf Amerikanen dood en vier gevangen. Vreselijk. Alleen Leone is ontsnapt en naar ons gebracht. Moeder vroeg onze dokter om hem te helpen maar die durfde niet. Moeder kwaad! Gelukkig durfde een andere dokter wel. Ik mag Leone eten brengen.

4. Jan vertelt:

Daan was bij ons ondergedoken. Hij hielp me soms het konijnenhok schoon te maken. Echt aardig joh. Daan zat in het verzet. Hij had een overval gepleegd en daarom waren de Duitsers naar hem op zoek. Toen ze hem vonden is hij bij het vechten doodgeschoten. Daan was stoer maar ook heel erg aardig. Ik kan me niet voorstellen dat ik hem nooit meer zie. Ik haat de oorlog.

Door van identiteit te veranderen kon men ook 'onderduiken'; dat werd veel gedaan door verzetsmensen die met een valse identiteit toch over straat konden en actief blijven. Zo had een hoofdverspreider van Trouw maar liefst 5 verschillen persoonsbewijzen.

Kinderen jonger dan 15 jaar hadden geen persoonsbewijs nodig.

5. Jan vertelt:

De gans is gevlogen! Ik heb het gehoord! Op Radio Oranje. Echt ongelooflijk. Als sergeant Leone in Londen zou zijn aangekomen, moesten ze op Radio Oranje voorlezen: De gans is gevlogen. Leone is die Amerikaanse piloot die hier in de buurt was neergestort. Hij was gewond en wij hebben hem bij ons verstoopt. Ik heb hem nog eten gegeven! Ik kan het haast niet geloven. Helemaal door België, Frankrijk en Spanje terug naar Engeland. Hij heeft het gered. Goed, hè!

6. Veel kinderen van verzetsouders vertellen dat ze een ding heel goed hebben geleerd: hun mond houden! Niemand mag weten wat er allemaal gebeurt want dat is heel gevaarlijk.

Jan vertelt:

We krijgen steeds meer onderduikers. De meesten eten 's avonds mee en blijven maar één nacht slapen. Ze liggen overal. Er is niet eens ruimte om met mijn Meccano te spelen.

Mijn vriendjes mogen niet meer komen spelen en de heg wordt niet meer gesnoeid want niemand mag zien wat er hier binnen gebeurt.

7. Bijschrift bij de vitrine met kogelhuizen en kruut:

Maarten is lang bij ons. Hij slaapt in een onderduikershol in het bos. Op een dag vinden mijn vriend Graats en ik kogels in een neergestort vliegtuig. Wij blij! We halen het kruut eruit. Goeie fik gaat dat worden! Maar Maarten ziet ons en roept: 'Zijn jullie helemaal gek geworden! Wil je je handen kwijt of zo!' en hij pakt de spullen af. Daar schrokken we wel van.

8. Bijschrift bij de foto waarbij je vader als vader in vermomming kunt zien (kantelfoto):

Ze noemen vader in het verzet 'Frits de Zwerver', want hij zwerft door het hele land om mensen te vragen om onderduikers te helpen. Heel soms komt hij thuis, met geveerd haar, een snor, een pet en een bril. Toen ik een keer voor de grap aan zijn snor trok, greep hij me vast en zei: 'Ik geef je nu alvast een pak voor je broek, voor alle kattenkwaad dat je gaat uithalen als ik weer weg ben.' En toen gingen we stoeien!

9. Audio uit de telefoon:

(Fluisterende, dwingende vrouwenstem): *'Dominee Slomp, verdwij! Verdwij nu!!'*

(korte stilte; zware mannenvoeten die snel weglopen)

Ik zit op school en zie ineens een Duitse politieauto voor ons huis stoppen. Schrikken, joh. Na een tijdje rijdt ie weer weg, maar ik kan niet zien of ze iemand meenemen. Ik hol de klas uit naar huis. Moeder staat in deuropening. Ze zegt meteen dat alles goed is. Iemand waarschuwde vader en hij heeft zich net op tijd verstopt in het torentje van de kerk! Ik ben natuurlijk dolblij dat ze vader niet gevonden hebben maar hij kan nu niet meer thuis blijven. Dat is toch stom: vader zorgt in heel Nederland voor onderduikplekken en nu moet hij zelf oppassen dat de Duitsers hem niet pakken. Maar ik weet zeker dat hij ondertussen doorgaat met zijn verzetswerk.

10. Duitse politie voor de deur! Onze onderduikers Maarten en Doortje zijn net op tijd de schuilplaats ingedoken, onder het schuine dak. Ik zit van schrik rechtop in bed.

Dan vraagt de politie waar vader is. 'Weet ik niet', zeg ik. Ze roepen: 'Dan weet je zeker ook niet dat hij leider is van een verboden organisatie? Je vader helpt die vuile Joden!'

Ik haal m'n schouders op, en ik zeg niks. Ik voel mijn hart bonken.

Oh nee, vader is opgepakt door een politieagent, een NSB'er! Hij zit gevangen. Ik vraag moeder of ze hem dood gaan schieten en ze is bang van wel.

Maar dan krijgen we een brief van vader. Hij leeft nog! Moeder leest de brief voor.

[stem van zeer geëmotioneerde moeder, die de brief voorleest.]

Lieve vrouw en kinderen en anderen,

Maandag, toen je net weg was, ben ik (...) gearresteerd. Nu zit ik in Arnhem. Ik heb vertrouwen, dat alles goed komt. Geef je niet aan verdriet over, maar blijf bidden. God onze vader kan altijd helpen. Hij zal voor ons zorgen, als wij op Hem vertrouwen. (...) Veel kan ik niet schrijven. (...) Ik mag maar éénmaal in de 3 of 4 maanden schrijven is mij gezegd (...). Er kan zooveel gebeuren. (...) Lieve vrouw en kinderen, lieve familie, geliefde gemeente. God zij met u! De groeten aan allen.

11. Omdat vader uit de gevangenis is bevrijd door verzetsmensen (wat laat zien hoe belangrijk vader is voor het verzet) is er kans dat de Duitse bezetters andere familieleden - waaronder Jan - zullen oppakken om vader te dwingen zichzelf aan te geven. Daarom moet Jan onderduiken.

Jan vertelt:

Moeder, Janke en ik moeten weg. Ik snap er niks van! Ik ga in m'n eentje logeren bij dominee Wolfert, een heel aardige man, maar ik voel me toch eenzaam. Na een paar dagen komt er een agent langs. De dominee en de agent willen me iets vertellen. Als ik de kamer binnenkom kijken ze me zwijgend aan. De agent heeft een brief in zijn hand. Hij kijkt me aan en begint hardop te lezen.

Langzaam dringt tot me door wat hij voorleest... vader is uit de gevangenis bevrijd?! Hij leeft nog?! Ik moet lachen en huilen door elkaar.

Ik moet weer naar een ander adres. De Duitsers mogen me niet te pakken krijgen want dan kunnen ze gaan dreigen: dan kunnen ze mij pijn doen als vader zich niet overgeeft.

Ik heet nu Jan de Jong. Niemand mag weten dat ik Jan Slomp ben, de zoon van Frits de Zwerver. Ik woon bij mensen in de buurt van Arnhem. Hun zoon Tonny is twee jaar ouder as ik.

Mijn nieuwe klas is best leuk, maar ik wil geen nieuwe vrienden maken. Ik moet straks tóch weer naar een andere plek.

En ja hoor, na een tijdje moet ik wéér weg. Terwijl ik mijn spullen pak zegt Tonny ineens: 'Ik weet de hele tijd al wie jij eigenlijk bent.' Ik schrik en zeg alleen: 'Oh ja?'. Maar ik ben niet bang dat hij me zal verraden.

Ze brengen me naar een andere onderduikplek in een dorp niet ver van mijn eigen dorp. Ik mag niet meer naar school en ik mag niet vaak naar buiten, want anders word ik misschien door iemand herkend. Geen idee waar moeder, Janke en vader zijn.

Ik lees heel veel indianenboeken. Ik lees en lees en dan vergeet ik alles! Ik ben geen Jan Slomp meer of Jan de Jong, ik ben een dappere indiaan! Na een spannend avontuur galoppeer ik in het oranje avondlicht op mijn paard over de prairie. Eenzaam richting de horizon....

Bevrijding

Eindelijk! De Duitsers zijn verslagen. We zijn bevrijd! Ik storm naar buiten. Vrij! Eindelijk vrij!!

Ik hoor dat vader vlak in de buurt is en ga meteen naar hem toe. Vader houdt me vast alsof hij me nooit meer los wil laten. Samen fietsen we naar huis. Overal vrolijke mensen en rood-wit-blauwe vlaggen.

Moeder en Janke komen een paar dagen later thuis. Ik ben zo opgelucht!

Maar niet iedereen heeft zoveel geluk gehad. Oom Tieme is doodgegaan in een concentratiekamp. Dominee Wolfert is doodgeschoten. En Daan komt ook nooit meer terug. En dan horen we wat er met de Joden is gebeurd. Er zijn er zoveel vermoord in de kampen. Onvoorstelbaar.

Vader vertelt me over 'tante Riek'. Zij was begonnen met de organisatie om onderduikers te helpen en heeft vader gevraagd mee te helpen. 'Tante Riek' was haar verzetsnaam. Ze is ook gestorven in een concentratiekamp. Ik ben nu 12 en ga naar de middelbare school. Ik wil zendeling worden en in verre landen de mensen vertellen over het christelijke geloof. Ik ben heel trots op vader omdat hij zoveel heeft gedaan om onderduikers te helpen. Maar vader zegt: het was gewoon onze plicht.

VOOR HITLER EN DE NAZI'S

Nelly, 14 jaar (Zeeland)

1. Veel leerlingen vinden het lastig om te begrijpen dat je Nederlands bent en toch voor de Duitsers/nazi's.

Zie hier meer: <https://www.verzetsmuseum.org/jongeren/nsb>

3. Nelly vertelt in een deel van de audio in het bladerboek:

Twee keer in de week is er een bijeenkomst van de Jeugdstorm. We hebben dan ons uniform aan.

Onze groet is Hou Zee! en dan moet je je arm schuin in de lucht steken.

Ik ben een Stormster; ik zit in de meisjesgroep. De jonge meisjes heten 'meeuwkes'. Een meeuw is ons symbool.

Eerst hijsen we de vlag. Dan moet je netjes in de houding staan. We zingen liedjes en krijgen verhalen te horen over Hitler, het nationaalsocialisme en over onze Nederlandse leider Anton Mussert.

Daarna gaan we vaak sporten. Ik ben goed in hoogspringen.

We maken soms pakjes met voedsel voor onze Nederlandse NSB-jongens die in het Duitse leger vechten.

Daar stoppen we aardige briefjes bij. Het is echt leuk bij de Jeugdstorm!

Als Hitler jarig is, vieren wij natuurlijk ook feest! We zijn blij met zo'n groot leider.

Ik mag op cursus omdat ik Jeugdstormleidster wordt! Zie je mij staan? Het is hier heel leuk.

De stormsters komen uit heel Nederland. We leren hoe je een Jeugdstormgroep moet leiden en we krijgen ook E.H.B.O., Eerste Hulp bij Ongelukken. Ik heb nu een E.H.B.O. paspoort.

5. Nelly vertelt:

Op een keer loop ik met een stel vriendinnen door het dorp. Dan zegt er één tegen me: jij bent een vuile NSB'er! We willen je er niet bij! De anderen zeggen niks... Ik moet weg van ze. Thuis hou ik me flink. Maar 's avonds in bed moet ik huilen.

De meeste kinderen zullen wel begrijpen dat het voor Nelly erg is dat haar vriendinnen haar niet meer willen en haar uitschelden. Een deel zal vinden dat het haar eigen schuld is omdat ze bij de NSB is gegaan.

7. Bijschrift in de la:

De NSB vraagt papa om burgemeester te worden van ons dorp. Als burgemeester kan hij de NSB en de Duitsers nog beter helpen! Hij krijgt de burgemeestersketting om en houdt een toespraak.

8. Propagandaspel op de tafel in Nelly's huis

Het spel bestaat uit acht stellingen. In het speurboekje staan de eerste vijf.

Als je het goede antwoord aanklikt wordt de hele afbeelding zichtbaar en krijgt de bezoeker extra informatie.

Stelling 1: Joden zijn slecht

Tekst uit het propagandaspel:

De propagandafilm De Eeuwige Jood draait in de bioscoop: armoedige joden worden in de film vergeleken met ratten. En iedereen krijgt ook blaadjes in de brievenbus De nazi's beelden Joden daarin af als gemene rijkkaards, en zijn ze niet rijk, dan worden Joden in de nazipropaganda afgebeeld als vies, dom en minderwaardig.

Stelling 2: Hitler is aardig

We zien beelden van een vriendelijke Hitler met kinderen.

Tekst uit het propagandaspel:

De nazi's willen de mensen overtuigen dat Hitler een sterke leider is, maar óók aardig voor zijn trouwe volgelingen.

Stelling 3: Nederland heeft een sterke leider nodig

Tekst uit het propagandaspel:

De nazi's zijn tegen democratie en vóór dictatuur. In een dictatuur heeft één man, de dictator, alle macht. NSB-leider Anton Mussert wil dictator zijn in Nederland. Mussert kijkt erg op tegen Hitler. Zoals Hitler Duitsland leidt, wil Mussert Nederland leiden. Maar Mussert heeft geen échte macht. Hitler is de baas over Nederland.

Stelling 4: De NSB is voor alle Nederlanders

Tekst uit het propagandaspel:

Als nazi-Duitsland de baas wordt in Nederland mag er nog maar één politieke partij zijn: de NSB. De NSB is de Nederlandse nazipartij. De NSB wil dat iedereen lid wordt, behalve de joden. Dan komt er eenheid in Nederland. NSB'ers vinden: wie tegen de NSB is, is tegen het Nederlandse volk.

Stelling 5: Duitsland zal overwinnen

Tekst uit het propagandaspel:

Overall hangen spandoeken en posters waarop staat dat Duitsland zal winnen.

Zelfs op het Paleis op de Dam in Amsterdam. De Duitsers hopen dat door al deze propaganda de Nederlanders hun kant zullen kiezen. Iedereen wil toch bij de winnaar horen! In blaadjes staat dat de Duitsers krachtige wapens hebben. En in de bioscopen zijn beelden te zien van het sterke Duitse leger. Daar kan niemand van winnen! Maar in werkelijkheid is Duitsland vanaf 1943 aan het verliezen.

De overige drie stellingen:

Stelling 6: Kom bij de Jeugdstorm

Door heel Nederland hangen posters. Ze laten zien dat het heel stoer en leuk is bij de Jeugdstorm. Bij de Jeugdstorm ben je altijd samen in de groep. Bij de Jeugdstorm ben je gehoorzaam aan de leider. Op de radio wordt enthousiast verteld dat Jeugdstormers in Roosendaal heel blij zijn om NSB-leider Mussert te zien als hij daar op bezoek komt.

Stelling 7: Het Germaanse ras is het beste

De nazi's zeggen dat het Germaanse ras het beste is. In films laten de nazi's sterke en gezonde mensen zien en dat noemen ze Germanen. De nazi's beelden niet-Germanen af als lelijk en ongezond. Ze noemen dat minderwaardige rassen. De nazi's willen dat er zo veel mogelijk Germanen komen. Germanen moeten daarom veel kinderen krijgen. Een echte Germaanse vrouw is een moeder met veel kinderen. Een echte Germaanse man is soldaat.

Stelling 8: Russen bedreigen de Christelijke cultuur

De soldaat op de poster is een Rus. In Rusland zijn communisten de baas. Ze worden ook bolsjewisten genoemd. Communisten vinden dat alle mensen gelijk moeten zijn. Dat vinden de nazi's juist niet. De nazi's roepen iedereen op om onder leiding van nazi-Duitsland te vechten tegen de Russen.

9. Laat zoveel mogelijk meningen en invalshoeken in een nabespreking aan bod komen want de schuldvraag is complex. In hoeverre is Nelly schuldig aan wat de NSB heeft gedaan, aan wat haar vader of moeder hebben gedaan? Is het lidmaatschap van de Jeugdstorm al genoeg reden om haar gevangen te zetten? Wat heeft Nelly concreet gedaan en hoe erg is dat? Is het logisch dat ze haar gevangen hebben gezet omdat van elke NSB'er moet worden uitgezocht wat hij of zij heeft gedaan? Dat is nu eenmaal de consequentie als je voor de vijand hebt gekozen.

Aan het begin van de bezetting was ze 14 en aan het einde 19 jaar oud. Voor Nelly was het logisch dat ze de mening van haar ouders heeft gevolgd. Nelly bewonderde haar vader erg en kinderen waren toen gehoorzaam. In de beginanimatie hebben we al gezien dat Nelly haar moeder in de huishouding gaat helpen terwijl ze heel graag naar school had gewild. (In die animatie zegt Nelly: *Naar school ga ik niet meer. De meeste meisjes in ons dorp gaan net als ik alleen naar de lagere school. Ik wil wel graag verder leren, maar ik moet mama helpen in het huishouden. Dat vind ik helemaal niet leuk.*) Maar Nelly merkte dat de rest van het dorp en haar vriendinnen het helemaal niet met haar en de NSB eens waren. Ze werd uitgescholden voor vuile landverrader. Dat had haar aan het denken moeten zetten. Of toch niet?

Nelly vertelt:

De Engelsen en Amerikanen zijn in Frankrijk! En ze zijn op weg naar Nederland. We hebben nog wel hoop, want ze zeggen dat Duitsland een geheim wapen heeft. Maar de Engelse en Amerikaanse legers komen steeds dichterbij... We zijn bang dat ze ons kwaad zullen doen. Daarom vluchten we met heel veel NSB'ers naar Duitsland. Papa blijft achter om de andere NSB'ers te helpen vluchten.

Als we na een lange reis zijn aangekomen, schrijf ik papa. (...) hier zijn we bij boeren ondergebracht. (...) We zullen hier best kunnen wennen, hoor Pa. De mensen zijn zo goed voor ons, en het eten is ook zo prima! De reis was wel vermoeiend, hoor, we hebben gelukkig precies alle bagage nog, want we konden alles zelf dragen.

We krijgen maar geen brief van papa. Ik schrijf: We weten helemaal niet waar U bent. Met ons gaat alles nog goed, het is voor de jongens en mij hard werken, maar goed eten. Kunt u niet eens proberen een brief te schrijven en die een soldaat mee te geven(...) Dan komt die brief al vlug hier. (...) We hebben al meer brieven naar U geschreven, maar weten niet, of U die ooit ontvangt.

Dan komt er eindelijk een brief van papa! Ik ben zo blij. Hij schrijft: (...) nu zijn jullie op een plaats waar eten genoeg is, en daar ben ik zeer dankbaar voor. Als je ziet hoe het hier in Holland in de steden is, dan draait je hart om in je lijf. Er is bijna geen melk dus sterven o zoo veel kleine kinderen. Je bent altijd een echt lieve meid geweest hoor en ik zal je liefde steeds als een kostbaar geschenk bewaren. (...)

Tot een spoedig wederzien en houdt goeden moed. Hou Zee. Je liefhebbende vader. Wat een mooie brief, hè?

Dan komt er een bevel van de NSB dat iedereen die naar Duitsland is gegaan weer terug moet naar Nederland. We logeren nu bij vreemde mensen in het oosten van Nederland. Gelukkig zien we papa daar weer!

Opeens is alles voorbij. Duitsland heeft de oorlog verloren. Ik kan het niet begrijpen. We worden gevangen gezet omdat we NSB'ers zijn. De bewakers zijn boos op ons, want wij hebben Hitler gesteund die de Joden in concentratiekampen heeft vermoord. Ik kan niet geloven wat ze over de Joden vertellen. Is dat echt gebeurd? Na een paar dagen mogen mijn broertjes en zusje naar opa en oma, want die waren geen lid van de NSB. Maar papa, mama en ik blijven gevangen. Hoe lang nog? We hebben toch niks gedaan?

Bevrijding

Vader, moeder en ik zitten gevangen in kamp Westerbork. Daar werden eerst de Joden gevangen gehouden, nu wij. De bewakers scheren moeder kaal... Ik krijg klappen met een stok als ze horen dat ik de dochter van een NSB-burgemeester ben. Ze knippen mijn haar heel kort. We krijgen maar één stukje brood voor de hele dag. De bewakers zijn erg onaardig. Ik snap het niet. Ik heb toch niemand kwaad gedaan? Ik moet schoonmaakwerk doen buiten het kamp. Vader zie ik alleen op zondag in de kerk. Hij wordt heel mager. Soms lukt het me om wat extra eten voor hem het kamp in te smokkelen.

Tante Koos heeft me een brief gestuurd. Ze schrijft dat de mensen minder boos zullen zijn als ik laat zien dat ik spijt heb. Ik moet laten zien dat ik nu begrijp dat ik voor de foute partij ben geweest. Ook al heb ik zelf niks verkeerd gedaan: de NSB was fout en slecht voor Nederland.

Ik zit al bijna een jaar vast. We zijn in een ander kamp, in Tilburg. Opa doet zijn best om mama en mij vrij te krijgen. Ik moet voor de rechter komen. Die zegt dat ik me verkeerd heb gedragen omdat ik leidster bij de Jeugdstorm was. Hij zegt ook dat ik zwaar genoeg ben gestraft. Eindelijk ben ik vrij! Mama gelukkig ook. We kunnen alleen niet terug naar huis. Er wonen andere mensen en al onze spullen zijn we kwijt. We gaan eerst bij opa en oma wonen. Dan vinden we gelukkig een nieuw huis. Na bijna vier jaar komt papa vrij en wordt alles weer een beetje normaal. Alleen weet iedereen dat we NSB'ers zijn geweest. Niemand wil met ons praten. Ik denk vaak terug aan de fijne tijd bij de Jeugdstorm.